

BOGANMELDELSER

Anna Ryding: *Välviljans variationer. Moraliska gränsdragningar inom brottsofferjourer*. Lund Dissertations in Sociology 67. Sociologiska institutionen, Lunds universitet. 2005.

Brottsofferjourer erbjuder information, medmänskligt stöd och praktisk hjälp åt personer som drabbats av brott. De är ett resultat av och samtidigt ett slags hemort för brottsofferrelsen, vars framväxt i slutet av 1900-talet i sin tur stimulerats av feministiska tankar och den växande tilltron till frivilligorganisationer, mänskliga rättigheter och brottsprevention. Idag finns ungefär 110 jourer i landet, vilka i de flesta fall får ekonomiskt stöd från stat och kommuner och har ett organiserat samarbete med polisen. Verksamheten bedrivs dock främst av stödpersoner, som arbetar ideellt. Den "offerideologi" som motiverar och legitimerar jourerna både kommer till uttryck i och färgas av den vardagliga praktiken, där frivilligarbetarna måste balansera mellan olika motsägelser i sitt uppdrag. De måste avgränsa sig mot å ena sidan de brottsoffer de skall ge stöd, å andra sidan professionella inom myndigheter som de både samverkar med, utmanar och vill påverka. Det är detta gränsdragningsarbete som är ämnet för Anna Rydings avhandling.

Avhandlingens syfte är att genom en analys av olika aspekter av brottsofferjourernas verksamhet visa "hur moraliska gränser skapas, definieras och förhandlas i ett socialt sammanhang" (s. 16); mer precist att "studera ideellt brottsofferstöd som en moralisk definitionsprocess" ur ett sociologiskt perspektiv, dvs. undersöka hur "moral görs" genom interaktioner och tolkningsprocesser (s. 14). Enligt Anna Ryding definieras brottsoffer genom interaktion mellan två nivåer: dels den pragmatiska och sociala, dels den moraliska och ideologiska, Det handlar alltså både om vilka som *kan* ges hjälp och i så fall hur, och om vilka som *bör* få hjälp och i så fall varför.

Det teoretiska perspektivet är sammansatt av pragmatism, symbolisk interaktionism och konstruktivism. Det innebär kort sagt att både sanning och mening skapas genom interaktion och är relaterade till sin kontext och alltså kan förändras med situationen. Det som interagerar är inte bara människor som samverkar eller samtalar, utan också normer, argument, bilder och tankar, och Anna Ryding talar också om interaktion mellan bilder och det de representerar: en definitionsprocess sägs innefatta "en ständig förhandling mellan en språklig, föreställande verklighet och en icke-språklig, materiell verklighet" (s. 28). Hon eftersträvar en balans mellan demaskering och förståelse, att både "'främliggöra' det 'normala' och att 'vardagliggöra' det främmande eller till synes 'obegripliga'" (s. 30). Det skall redan nu sägas att hon lyckas med denna föresats. Hennes kritiskt granskande blick hindrar inte att hon sammantaget förmedlar en bild av stödpersonernas uppgift som oerhört komplex och sammansatt, vilket inger respekt för den känsliga balansgång de måste utföra.

Anna Ryding har studerat två brottsofferjourer (en mer än den andra) och gjort 17 halvstrukturerade samtalsintervjuer med "jouraktiva" – hennes egen beteckning för ideellt arbetande stödpersoner, anställda brottsofferassistenter och styrelseledamöter. Intervjuerna, som bandades och skrevs ut ordagrant, analyseras delvis tillsammans med tryckt material och fältanteckningar från observationer vid olika möten mellan stödpersoner och mellan dessa och brottsofferjourernas medlemmar, handledare, kursledare och brottsoffer. Liksom fenomenet hon studerar beskriver författaren sin metodologi som en pendling och en balansgång mellan olika antaganden och förhållningssätt och mellan närhet och distans till det hon undersöker.

Istället för att själv försöka definiera begrepp som "medmänniska", "brottsoffer" och "kris" undersöker Anna Ryding hur dessa begrepp används. Hon urskiljer sex olika slags definitioner av "brottsoffer": en polisiär, ideologisk, ideell (i sin tur uppdelad i pragmatisk respektive gåvoekonomisk), juridisk, folkpsykologisk respektive byråkratisk. Dessa olika varianter kombineras i praktiken genom interaktion och förhandlingar mellan personen själv, de jouraktiva och polisen.

Brottssofferjourernas organisationsidentitet utvecklas genom avgränsningar mot och lieringar med andra organisationer och myndigheter, framför allt professionella inom socialtjänst och vård, polis och rättsväsende. En del av arbetet syftar till att reparera de skador dessa myndigheter anses åsamka brottsoffren (s.k. sekundär viktimisering). Men man samarbetar också med polis och socialtjänst generellt och i enskilda fall, och även inom brottsofferjourerna finns professionaliseringstendenser; dessutom är de själva knutna till en statlig myndighet (Brottsoffermyndigheten).

I det ideella arbetet med enskilda brottsoffer avgränsar man sig retoriskt mot professionella genom att åberopa tid – stödpersoner har *tid att lyssna* och kan som medmänniskor vara *tillgängliga* för den brottsdrabbade utanför kontorstid och utan tidsbeställning och kö. Vidare hävdar jourerna att man kan få både *snabbare och mer varaktig kontakt* med deras stödpersoner än med professionella. Men även här finns en dubbelhet: många stödpersoner gör sig svåråtkomliga med telefonsvarare eller hemliga telefonnummer, egentligen saknas "jour" och även stödpersonerna försöker begränsa tidsåtgången för olika hjälpsökande och enskilda samtal. Anna Ryding finner att jourerna tillämpar gåvoekonomiska normer: ideellt stöd skall inte ses som en rättighet utan som en "gåva" från stödpersonen. Därmed förväntas också en gengåva, som kan bestå i brottsoffrets tacksamhet, uppskattning och/eller utveckling i förväntad riktning.

I brottsofferrörelsens skrifter liksom i jourernas vardagspraktik skapas och reproduceras bilder av och berättelser om olika slags "ideala offer" i Nils Christies bemärkelse, dvs. brottsoffer som genom att kontrasteras mot gärningsmän fram-

ställs så att det inte kan råda någon tvekan om att de är värda stöd och sympati. Även om de som drabbas av våld statistiskt sett ofta också kan vara gärningsmän, är det alltså inte den sortens brottsoffer jourerna vill arbeta med eller som Brottsoffermyndigheten vill ge ersättning. På så vis snävas definitionen in och principen att ta brottsoffrets egna upplevelser på allvar relativiseras. Å andra sidan tenderar offerbegreppet att utvidgas genom att offer för allt fler brott uppmärksammas

I en mycket intressant analys visar Anna Ryding vad det innebär att vara den "vanliga medmänniska" som stödpersonerna idealt skall framträda som. För att antas till uppgiften får de inte själva ha missbruksproblem eller brottserfarenheter som inte är "bearbetade". De avgränsas alltså inte bara mot professionella, som psykologer och poliser, utan också mot andra sorters "vanliga" medmänniskor, som vänner och anhöriga. Stödpersonerna vid de jourer Anna Ryding studerat får både utbildning och handledning och utvecklingssamtal i syfte att utveckla sin kapacitet att fungera som "ideell medmänniska". Som sådan förväntas man ha en viss distans till dem man stöder, inte prata för mycket om sig själv, trösta på ett annat sätt. Man träffas helst inte i varandras hem, samtalen bör inte vara mer än 30-40 minuter varje gång och relationen bör avslutas när stödkontakten tar slut. Stödpersonen bör kunna lyssna men också ge väl övervägda svar, och kunna hjälpa till med frågor som rör ersättning, rättegångar och liknande – men inte med andra praktiska problem.

Genom brottsofferstödet skall alltså personen först fås att anamma en identitet som (oskyldigt) brottsoffer, och därefter få hjälp att lämna den, "gå vidare". Denna identitetsprocess, som Anna Ryding kallar "offergången", beskrivs som "en prövande, ambivalent och kontinuerlig förhandling av 'offeraspiranternas' offerstatus i och genom ideell stödverksamhet" (s. 33). Brottsofferjourerna har anammat en "folkpsykologisk" version av den kristeori, som för 30 år sedan utvecklades av psykiatrikern Johan Cullberg, och stödpersonen skall som ett slags "coach" hjälpa personen genom de fyra krisfaser, som brottsoffret antas genomgå: chocken, reaktionsfasen, återhämtningen och nyorienteringen. Kontakten skall helst inledas i början av reaktionsfasen, då mycket känslor kommer upp till ytan, och ett lyckat stöd kan avslutas när personen återhämtat sig och är på väg in i en nyorientering. Offerideologin erbjuder legitimitet åt bestämda sätt att reagera och utdömer andra som fel eller otillbörliga i de olika faserna. Ilska kan t.ex. uppmuntras i början men anses fel i ett skede där personen borde ha kommit en bit på väg i bearbetningen av brottet. Det är dessutom till nackdel att uppträda aggressivt i en rättegång om man vill framstå som ett trovärdigt offer.

De jouraktiva är ibland ambivalenta i förhållande till de personer som söker deras stöd. De är osäkra på om de brottsoffer de möter faktiskt är "svaga" eller inte, och de kan tycka det är svårt att hantera t.ex. misshandlade kvinnor som

inte klart tar avstånd från gärningsmannen. Genom en analys av stödpersonernas berättelser och diskussioner i grupp, t.ex. under handledning och utbildning, identifierar Anna Ryding fyra typer av brottsoffer som inte anses önskvärda och som stödpersonerna t.o.m. varnas för: "Stödparasiter" hotar att "äta upp" stödpersonen genom sina omätliga krav på stöd, ibland för omätligt många problem. Liksom "psykfall" och "rättshaverister" beskrivs de som gränslösa och svåra att få att gå vidare i krisbearbetningen. "Myglare" kallas de brottsoffer som mest vill få ut försäkringspengar eller kränkningersättning och där stödpersonerna kommit att betvivla äktheten i deras lidande.

Utifrån sina empiriska analyser av stödpersonernas förhandlingar om kategoriseringen av olika fall urskiljer Anna Ryding några förutsättningar för att klassificeras som brottsoffer. Individerna bör kämpa för sina känslomässiga och juridiska rättigheter och söka hjälp för sina problem – men inte för ivrigt eller okontrollerat, och inte ställa "för höga eller direkta krav" och inte av fel motiv. Kategoriseringen av brottsoffer sker genom en växling mellan "byråkratiska" och "subjektiva" kriterier (t.ex. huruvida någon *känns* ärlig eller inte) och ofta genom radikala perspektivskiften. En analys av ett samtal mellan en stödperson och ett brottsoffer visar också att "(o)m (kvinnan) ska fortsätta att ses som ett 'offer' måste hon paradoxalt nog sluta upp med att uppföra sig som ett" (s. 205), dvs. för att förbli ett offer måste hon fortsätta sin offergång. En fråga som inte riktigt besvaras i avhandlingen är dock huruvida ett brottsoffer som genomfört sin offergång i jourernas ögon fortfarande är ett offer eller därmed lämnat denna status.

Förutom offergången är "offermatrisen" ett centralt begrepp i Anna Rydings avhandling. Det är en schematisk framställning av hur brottsofferjourernas perspektiv eller tolkningsramar möter polisens och juridikens: å ena sidan vad som är gemensamt, å andra sidan vad som (enligt de jouraktiva) är problematiskt och bör förändras. Matrisen får i avhandlingen samtidigt representera det nätverk av myndigheter och institutioner som jourerna samverkar med och det organisatoriska fält som de befinner sig inom.

Bokens undertitel, "moraliska gränsdragningar inom brottsofferjouren" är adekvat och visar att tonvikten ligger vid förhandlingsspelet i verksamhetens kanter – vilka som släpps in och får legitimitet i verksamheten som stödpersoner eller offer. Avhandlingen behandlar alltså en rad motsättningar, motsägelser, spänningar och dilemmor och olika slags interaktioner och förhandlingar mellan individer, kategorier och bestämmningar i brottsofferjourernas praktik. Dikotomier, dualismer och polariseringar visas, utmejslas eller frammanas, varje kategori åtföljs av sin motsats eller motpol, varje norm av en motnorm, och för varje tolkningsram finns alternativa och rivaliserande perspektiv. Däremot skildras ingen utveckling, ingen dialektik i ordets egentliga mening, dvs. spel mellan motsatser som samtidigt

förändras. Vad är det som skapar riktning i dessa spänningsfält? Hur förändras gränserna och de konkurrerande tolkningsramar som man hela tiden avgränsar sig mot och genom? Hur förskjuts bilder av brottsoffer och stödpersoner över tid? Trots tonvikten vid processer ges intryck av en paradoxal stabilitet; gränsdragningarna som ett evigt pågående sisyfosarbete.

Begreppsapparaten är kolossal och lånar från flera olika genrer och teoretiska fält, från klassisk retorik och modern eller postmodern emotionssociologi, kriminologi, forskning och teorier om konstruktion av sociala problem, till klassisk och ny socialpsykologi, symbolisk interaktionism etc. Även om jag själv inte alls är bekant med alla referenser som används appliceras begrepp och analyser hämtade från denna forskning såvitt jag förstår både korrekt och kreativt. Däremot frågar jag mig om de alltid tillför något; ibland framstår de snarare som synonymmer och en lite mer sparsmakad begreppsflora hade sannolikt underlättat läsningen, och somliga etymologiska utvecklingar känns ganska obefogade. Begrepps- och associationsrikedom bidrar å andra sidan till att göra läsningen stimulerande och i efterhand är det trots allt ganska få utflykter som framstår som stickspår, och texten framstår i sin helhet som väl genomarbetad och relativt tuktad.

Samtidigt som flera synonymmer används för samma fenomen kan ett och samma begrepp användas i så många betydelser att det blir alltför vagt för att fungera som analysverktyg. Det gäller framför allt "ideologi", som samtidigt definieras som en tolkningsram, en identitetsskapande praktik, ett dramaturgiskt verktyg, en retorisk resurs och något som individer både har, gör och förhandlar om – eller helt enkelt identifieras med offermatrisen (t.ex. s. 209-210). Men till skillnad från "brottsoffer" är ideologi inte ett begrepp som de jouraktiva själva använder, och det borde därför ha hanterats på ett annat sätt. Vagheten och de många alternativa innebörderna gör det nu mindre användbart som analysredskap. Även "offermatris" är ett för mig otydligt begrepp, som inte heller klarnar av de grafiska representationerna. Dess element är nära besläktade – men inte identiska – med de sex förekommande definitionerna av "brottsoffer", och logiken haltar när några av dessa karaktäriseras av sin "huvudanvändare" (t.ex. polisen), andra av sitt moraliska innehåll (t.ex. gåvoekonomi) medan en specifik variant benämns "ideologisk". Som betydligt mer fruktbart framstår det andra av avhandlingens övergripande begrepp, "offergången", som skildrar den ideala processen in i och ut ur identiteten som brottsoffer.

Anna Rydings avhandling innehåller mängder av poänger och intressanta iakttagelser och applikationer av teorier och begrepp som kan vara både sinsemellan näraliggande eller motstridande. Men det sker ingen egentlig abstrahering, inga dimensioner eller kategorier verkar befinna sig på en högre nivå än andra eller omsluta dem som underkategorier, åtminstone är inte texten skriven och organiserad

så att någon övergripande struktur eller begreppshierarki framträder tydligt. Snarare lämnas läsaren med känslan av att det fenomen som fokuserats fångats i ett jämnt, finmaskigt nät av betydelse, alternativa betydelse och motbetydelse, av skillnader, möjligheter och identiteter. Det är alltså inte fråga om ett bygge, där en tes förutsätter och bygger vidare på en annan, utan snarare om ett nät av meningar och deras motsatser utan något givet centrum. Å andra sidan framstår ingen analys eller ingång i problematiken som irrelevant eller påklitrad. I den meningen är det fråga om ett slags postmodern avhandling i en mycket god bemärkelse.

Analyserna är genomgående känsliga och omsorgsfulla – och Anna Ryding är konsekvent i sin strävan att inte låsa fast utan snarare lösa upp bilder, definitioner, problem och lösningar inom brottsofferstödet retorik och praktik. Hon lyckas också gestalta denna verksamhet, där vanliga människor skall hjälpa vanliga människor, så att den blir både begriplig och märkvärdig. *Välviljans variationer* är sammanfattningsvis en mycket intressant, komplex, läsvärd och stimulerande avhandling som utöver att vara empiriskt rik ger ett viktigt teoretiskt bidrag, inte bara till viktimologi utan också till det ideella arbetets sociologi.

Ingrid Sahlin

Göteborg universitet

Britta Kyvsgaard (red): Hvad virker – hvad virker ikke? Kundskabsbaseret kriminalpolitik og praksis. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 190 sidor, 2006.

Danska kriminalistforeningen arrangerade i november 2005 en temadag om vad som – utifrån kriminologisk forskning – har visat sig fungera respektive inte fungera i det brottsförebyggande arbetet. De åtta inläggen från konferensen presenterades 2006 i boken *Hvad virker – hvad virker ikke?* Redaktör för boken är forskningschefen i Justitiedepartementet Britta Kyvsgaard.

Boken inleds med ett innehållsrikt och mycket tankeväckande kapitel av Vagn Greve. I artikeln ”Dansk kriminalpolitik og evidensbaseret politik og praksis” diskuterar Greve bland annat relationen mellan kriminalpolitik, straffrätt och kriminologi, en frågeställning som direkt eller indirekt givetvis återkommer i flera av kapitlen i boken. Från att tidigare ha betraktats som ett vetenskapligt område (läran om straffrättsliga reaktioner) har begreppet kriminalpolitik alltmer kommit att användas för att beskriva ett politikområde (politik på det straffrättsliga området). Ett politikområde som, enligt Greve, numera är underordnad den ekonomiska politiken. Intressant i sammanhanget är att i Sverige i mitten av 1990-talet var avsikten att det skulle inrättas en professur i kriminologi med inriktning mot kriminalpolitik (det blev dock inte så utan den inrättade professuren är i kriminologi).

Kunskapsbaserad kriminalpolitik har under det senaste decenniet blivit något av ett honnorsord. Men vad betyder det egentligen? Att vi inte ska stifta symbollagar som enbart har ett "signalvärde"? Vi bör kanske snarare tala om ideologibase- rad kriminalpolitik framöver. Vagn Greve framhåller ändå kriminologins viktiga funktion som bland annat "ögonöppnare", informationsspridare och argumen- tationskritiker, även om dess direkta roll för kriminalpolitiken och straffrätten troligen är förlorad (har möjligen ekonomerna övertagit denna roll?). En viktig utgångspunkt för kriminalpolitiken på den gamla goda tiden kan sammanfattas med den tyske rättsvetenskaparen Hans-Henrich Jeschecks fras "Strafrecht ohne Kriminologie ist blind". Vagn Greve har, måhända medvetet, valt att inte ta med det andra ledet av Jeschecks påstående, nämligen att "Kriminologie ohne Stra- frecht ist uferlos" dvs, kriminologi utan straffrätt är gränslös!

I den efterföljande artikeln "Kriminologiske effektstudier – med fokus på metoder" presenterar Ulla Bondeson en genomgång av det arbete som pågår inom the Campbell Collaboration Crime and Justice Group. Merparten av artikeln hand- lar om den arbetsgång som gäller för att utvärderingsresultat ska accepteras av Campbell Collaboration. För en lekman kanske detta är av mindre intresse men för forskare och inte minst användare av tillämpad kriminologi är det ändå viktig information att klargöra. Jag delar Bondesons avslutande uppfattning att krimi- nologisk kunskap inte bara tillkommer genom experimentella eller kvasi-experi- mentella undersökningar. Framför allt är det viktigt att kombinera effektmätningar med processrelaterade utgångspunkter vid utvärderingar (t.ex. hur har insatsen uppfattats av dem som berörs?). Tidsserieanalyser och ekonometriska analyser och inte minst kvalitativa metoder fyller fortfarande en stor funktion.

Lars Holmberg ger i avsnittet "Hvad virker – og hvad virker ikke i politi- arbejde?" en uttömmande redovisning av aktuell kriminologisk polisforskning. Kapitlet är uppdelat utifrån polisiära insatser som kan beskrivas som generella respektive specifika samt efter låg respektive hög fokuseringsgrad på förekomsten av problem. Indelningen är hämtad från en artikel av de amerikanska polisfors- karna David Weisburd och John Eck från 2004. En specifik insats med låg foku- seringsgrad är exempelvis fotpatrullering. Hur gärna vi än skulle vilja att detta var en effektiv polisiär metod mot brott så har utvärderingar kunnat visa att det inte är det. Fler poliser, snabb responstid och polisiär "nolltolerans" är tre andra områden som i debatten ofta framhålls som effektiva men Holmberg konstaterar att forskningen långt ifrån är entydig. Därefter diskuteras vetenskapliga under- sökningar av närpolisverksamhet och problemorienterat polisarbete. Båda dessa begreppspår har varit centrala inom polisen under det senaste decenniet. Problemet med närpolisverksamhet är att det kan inrymma en rad olika polisiära strategier att det nästan är omöjligt att dra några slutsatser om verksamheten som sådan är

effektiv eller inte. Holmberg menar avslutningsvis att man ska inte glömma bort att även undersöka eventuella negativa effekter, det Greve betecknar dokumenterade biverkningar, av polisiära insatser.

I avsnittet "Virkningen af en tidlig indsats" av Charlotte Vincent diskuteras möjligheten att nå brottsförebyggande effekter genom tidiga insatser i familjen och skolan. Utvärderingar, främst från USA, har visat att insatser som sträcker sig över en längre tid och som innebär stöd till föräldrar faktiskt kan fungera brottsförebyggande. Vincent påpekar att även om dessa studier har genomförts i kontexter som många gånger kraftigt skiljer sig från den danska kan de ändå vara värdefulla för oss. Jag instämmer helt i detta. Samtidigt är viktigt att påpeka att utvärderingar som görs av upphovsmännen till ett åtgärdsprogram oftare ger mer positiva resultat av insatsen än om utvärderingen är gjord av någon som är helt oberoende. En sådan diskussion har fört i den nya tidskriften *Journal of Experimental Criminology* se t ex debatten mellan Dennis Gorman och bland andra David Hawkins. Gorman har utifrån vetenskapsteoretiska utgångspunkter starkt kritiserat det s.k. Seattle Social Development Project. Själv arbetade jag nära detta projekt i början av 1990-talet och kan konstatera att man var väldigt mån om att hitta statistiskt signifikanta skillnader mellan experiment- och kontrollgrupp. De metodologiska frågeställningarna blev emellanåt viktigare än de mer vetenskapliga. (vid ett projektmöte frågade en doktorand "What will we do if we don't find any differences?" och svaret blev "We will keep on analyzing the data until we find one!").

Kriminologisk utvärderingsforskning har, åtminstone sedan Sherman m.fl. publicerade rapporten "Preventing Crime: What works, What doesn't, What's promising" och som är den danska bokens huvudinspiratör, fått ett uppsving. I flera kapitel i boken framhålls att en viktig uppgift inom kriminologin är att mäta effekter av kriminalpolitiska åtgärder genom att jämföra en experimentgrupp med en kontrollgrupp. Uppgiften är ingalunda ny för kriminologin. Flera "klassiska" amerikanska utvärderingar finns omnämnda men inte en som tidigare legat mig varmt om hjärtat – Reckless och Dinitz studie "The Prevention of Juvenile Delinquency" från 1972. 1 000 skolpojkar i riskzonen för kriminalitet delades slumpmässigt in i två grupper. Under flera års tid fick hälften av pojkarna gå i specialklass med särskild pedagogik med betoning på det vi numera kallar för social kompetens. Den andra gruppen gick i vanliga skolor. När man sedan studerade pojkarna brottslighet – både självrapporterad och registrerad – framkom att pojkarna i specialklasserna var något mer kriminella än kontrollpojkarna, även om skillnaden inte var statistiskt signifikant. Enligt den så kallade Maryland-skalan får denna undersökning värdet 4 (av 5) vilket innebär att den har hög vetenskaplig trovärdighet. Slutsatsen av Reckless och Dinitz undersökning var inte att den eventuella positiva normöverföringen som förekom i de vanliga skolorna kunde

tänkas ha en brotts-hämmande effekt på riskpojarna, såsom Linda Kjaer Minke resonerar i sitt avsnitt "Om att blanda kriminellt belastede med ikke kriminellt belastede". Reckless och Dinitz menade i stället att insatsen skulle ha gjorts mycket tidigare och ha varit än mer omfattande. Minke redovisar i sitt kapitel ett intressant kriminalvårdsexperiment som pågått i snart 35 år. I den så kallade Skejby-modellen bor personer dömda för brott i ett kollektivhus tillsammans med "vanliga" människor. En frågeställning är om det föreligger en positiv normöverföring från de som bor frivilligt i kollektivet till de som avtjänar ett straff där. Mer konkret undersöks om återfall i brott är lägre bland de som bott i kollektivhuset jämfört med andra som dömts för brott? Utvärderingen sägs visa att återfallsrisken är betydligt lägre bland de som har bott i kollektivet och en tolkning är att detta beror på en positiv normöverföring.

Britta Kyvsgaard behandlar i sitt avsnitt "Virksomme og uvirksomme programmer og behandlingstiltag" det klassiska kriminologiska området behandlingsforskning. Kyvsgaard konstaterar att vissa behandlingsprinciper till exempel de som utgår från strategier som sätter människan i fokus, som ges över längre tid och som berör personer med hög risk för återfall har stöd i forskningen. Inom kriminalvården har evidensbaserad kunskap kommit att bli ett särskilt angeläget område.

I Fleming Balvigs bidrag "Virksomme og uvirksomme programmer og behandlingstiltag" understryks en skandinavisk tradition. Självklart har straffsystemet en brottsförebyggande effekt men straffets utformning kan för vissa grupper förstärka deras brottslighet. Förändringar i straffnivåer har ingen eller mycket liten effekt på brottsligheten. Balvigs avslutar med att konstatera att en god kriminalpolitik har att hitta balansen mellan att begränsa det lidande som är förenat med brottsligheten och det lidande som straffet utgör.

Susanne Clausens kapitel "Alternativer til frihedsstraf" redovisar vad forskning om återfall i brott visar när det gäller böter, skyddstillsyn, samhällstjänst och medling. Till skillnad från Sherman-rapportens tre bedömningskategorier (fungerar, lovande och fungerar inte) inför Clausen en bedömningskategori "mycket lovande" eftersom ingen utvärdering har funnit att några alternativa påföljder kan ges betyget "fungerar". Den insats som får betyget "mycket lovande" är medling (victim offender mediation) som nu börjar få fotfäste i såväl nordisk som europeisk kriminalpolitik.

Det är sammanfattningsvis bara för oss andra skandinaver att säga tack till våra danska kollegor! För det första redovisar de, på ett utmärkt sätt, det internationella forskningsläget inom en rad centrala områden och för det andra görs exemplifieringar och reflektioner kring denna forskning till situationen i Danmark. En tydlig styrka med boken är att den kan läsas av en bred krets intresserade kriminalister – studenter, forskare, praktiker, journalister och centralbyråkrater, en annan att de olika kapitlen länkar in i varandra på ett sätt som sällan förekommer i antologier. Möjligen skulle ordningen på de olika kapitlen kunna vara lite annor-

lunda men det är ju en smaksak. Efter att ha läst *Hvad virker – hvad virker ikke?* är det bara för oss alla att sätta igång med att experimentera, följa upp, utvärdera, analysera och forska i våra egna länder. Än bättre är det förstås om vi också kan ägna oss åt nordiska komparativa projekt!

Peter Lindström
Växjö universitet

Kjersti Ericsson og Eva Simonsen: Krigsbarn i fredstid. Universitetsforlaget. Oslo 2005. ISBN 82-15-00700-7. 240 s.

Krigsbørn vil sige børn født af en norsk mor under 2. Verdenskrig, og med en repræsentant for den tyske besættelsesmagt som far – hvorfor faderen efter det tyske nederlag i 1945 almindeligvis er helt ude af billedet. Det præcise antal krigsbørn kendes ikke. Det er imidlertid anslået, at de udgør en gruppe på 10-12.000 personer.

Kriminologen Kjersti Ericsson og handicaphistorikeren Eva Simonsen har til brug for denne bog interviewet 110 krigsbørn. Forfatterne minder om, at krigsbørnenes skæbner for det første må tolkes i lyset af den generelle fattigdom i Norge i efterkrigstiden. For det andet understreger de, at det almindelige syn på børn for 50, ja bare 25, år siden, var et helt andet end i dag. Og endelig påpeger de, at man – for at forstå krigsbørnenes mødre – må have in mente, at kvinder i det hele taget havde en langt svagere position dengang end nu. Perioden fra 1945 og frem til ca. 1970 var, som det er blevet sagt, ”husmødrenes glansperiode”. På denne baggrund ser Kjersti Ericsson og Eva Simonsen først nærmere på krigsbørnenes mødre og dernæst på krigsbørnene selv. De anlægger – med egne ord – indledningsvis et kønsperspektiv for dernæst at studere en social problemkategori (”krigsbørn”).

Mødrene ville vel selv være mest tilbøjelige til at hævde, at de indlod sig med tyske soldater af kærlighed, eller i det mindste at det ikke kom andre ved, hvorledes de praktiserede deres seksualitet. Men når krig, seksualliv og nation er i spil på én gang, har sådanne private forklaringer ikke megen gennemslagskraft. Kvinders seksualitet bliver nærmest offentlig ejendom. Sådan var det også under 2. Verdenskrig, og de norske ”tyskertøser” optræden blev bedømt som seksuelt landsforræderi (ganske som det var tilfældet med de danske ”tyskerpiger”). Godt nok var et sådant forræderi ikke kriminaliseret; men mange af kvinderne blev alligevel interneret efter krigen, og mange andre blev udsat for korporlige overgreb fra omgivelsernes side, typisk i form af den tvungne hårafklipping, som også kendes fra Danmark, og som antagelig skal tolkes som en generobring af kvindekroppen som nationalt territorium (s. 43). Alle blev de imidlertid ugleset som de skammeligste kvinder – som hæmningsløse og usædelige individer.

Dette syn på mødrene smittede af på børnene. Dengang var det i det hele taget et problem ikke at være født af "godtfolk". Men præcis for krigsbørnenes vedkommende eksisterede der en bekymring for, at de både bar en tvivlsom arv efter moderen, og at de med gener fra en tysk far ville komme til at repræsentere et "marcherende og kommanderende indslag i folket" (s. 138). Tankegangen var, at de nærmest overtog et nazistisk synssæt ved fødslen. Krigsbørnene var efter datidens opfattelse i en risikogruppe, hvor man – uden et normaliseret familieliv med far, mor og børn – kunne forudse, at de ville blive åndssvage, løsgængere, kriminelle, alkoholister, asociale eller psykopater, hvorfor der blev holdt et vågent øje med alle faresignaler, lige fra sengevædning og natlige mareridt til sutten på tommelen, onani og dyrplageri. Dertil kom, at krigsbørnene blev anset for så nationalt upålidelige, at det i fuldt alvor blev overvejet simpelthen at deportere dem for at "rense folkelegemet for den skamfleck som gennem disse kvinners adfærd er påført nasjonen og for de synlige og varige beviser herfor som barna repræsenterer" (s. 224).

En sådan massedepotation blev dog opgivet, og langt de fleste tyskerbørn forblev i Norge, hvor de blev mere eller mindre integreret i en familie uden den biologiske far. Almindeligvis trådte bedsteførelde til og hjalp den enlige mor, eller moderen indgik ægteskab, således at tyskerbarnet fik en stedfar. Ca. 1000 børn blev bortadopteret, og ca. 500 kom på institution. Men uanset hvilken social ramme, de voksede op i, havde de det svært. Der er naturligvis undtagelser; men som hovedregel blev de ikke taget vare på. De var tværtimod til overs, de blev gjort fortræd, mishandlet og mobbet og holdt udenfor og raskvæk udskreget som tyskerunger, jødemordere, horeunger og nazidjævla.

Den store styrke ved Kjersti Ericsson og Eva Simonsens bog er, at forfatterne formår at omskabe deres interviewdata til én stor gribende fortælling om, hvorledes Norge rigtignok blev befriet den 8. maj 1945, men at krige varer længe. Det har helt klart præget og formet tyskerbørnenes liv, at de er – tyskerbørn, og at de langt op i efterkrigsårene blev oplevet som et påtrængende samfundsmæssigt problem og først med tiden er blevet så stuerene, at der nu i stedet kan spørges, hvilke problemer samfundet har påført disse børn. Der er fx den overkloge Sigurd, der i en alder af 12-13 år drev selvstændige arkivstudier, nærmest manisk, på jagt efter sin tyske far. Og i øvrigt fandt ham! (s. 146). Der er historielæreren, som var Annes plageånd, fordi han i timerne blev ved med at svælge i fortællinger om tyskertøser, der lå i tyskerbarakker og fødte horeunger (s. 117). Og der er Samuel, hvis mor stod helt uden socialt netværk. Når hun skulle på arbejde, bandt hun derfor lille Samuel til en stol og snørede hans hænder sammen, så han ikke kunne røre sig (s.180). Og der er Jens, som gerne ville lege, men i stedet fik smurt sæd i ansigtet af de store drenge (s. 94-95). Eksemplerne er utallige. Det er hjerteskerende læsning.

Bogen er led i forskningsprojektet "Oppvekstvilkår for krigsbarna", igangsatt 2001 af Sosialdepartementet og Barne- og familiedepartementet gennem Norges forskningsråd. Projektet er paraply for flere delprojekter, i dette tilfælde om krigsbørns livshistorie. Eneste svaghed ved bogen er, at Kjersti Ericsson og Eva Simonsen har en forkærlighed for at inddrage diverse sociologiske klassikere, uden at teoriene rigtigt bliver brugt til noget. Det virker påklistret og gør bogen mere akademisk end påkrævet. Dét skæmmer en ellers god bog, hvor et af de hyppigst forekommende ord – både hos tyskerbørnene selv og hos forfatterne – er "vondt". Ondt.

Henrik Stevnsborg
Københavns Universitet

Kerstin Svensson: Socialt arbete med Brottsoffer. Sympati, empati och organisering. Carlsson Bokförlag, Stockholm. 207 sidor.

Denna bok är välskriven och ger en intressant och viktig inblick i det arbete som bedrivs av stödpersoner vid brottsofferjourer runt om i Sverige. Författaren har en sympatisk blick för det frivilliga sociala arbetets organisering, motiv och innehåll, men förmår samtidigt att förmedla en grund för en kritisk eftertanke över vad stöd åt brottsoffer innebär. Boken är grundlig utan att vara övertydlig, och den innehåller många viktiga beskrivningar som sammantaget är med till att föra forskningen om brottsofferjournalernas roll i det svenska samhället framåt. Författaren har erfarenhet både från socialarbetarens vardag och från forskarens horisont, och det märks när hon på ett kompetent sätt navigerar runt mellan olika begrepp och betraktelser och för läsaren smidigt framåt i texten. Jag vill varmt rekommendera boken, som är skriven på ett sätt så att alla med intresse för brottsoffer och för brottsofferjournalernas arbete kan lära och dra nytta av den.

Boken består av nio kapitel och är en slutrapport från ett forskningsprojekt som har löpt över två år, 2002 och 2003 och som har finansierats av Brottsofferfonden i Sverige. Syftet med boken är att dels förmedla och förstå innebörden i de handlingar som utförs av stödpersoner till brottsoffer inom ramen för brottsofferjournalerna i Sverige, dels förklara varför denna verksamhet behövs. Författaren ställer själv frågor som: Vad är brottsofferjourer för något? Hur gör de när de stödjer de brottsdrabbade och vad innebär det? Vad sker mellan stödperson och brottsoffer i deras möten?

Bokens inledande kapitel starter med en fiktiv berättelse om kontakten mellan ett brottsoffer, Thyra på 78 år, och en stödperson, Margit på 68 år. Här beskrivs hur kontakten mellan stödperson och brottsoffer kan gå till och vad den kan innebära. Även om Thyra och Margit inte "finns på riktigt" så är berättelsen om dem fullt

möjlig, skriver Svensson i sin kommentar. Att inleda boken på det här sättet är både trevligt och effektivt, då det ger en överskådlig insyn i bokens centrala tema på ett personligt sätt. Inledningskapitlet fortsätter därefter med en kort genomgång av bakgrunden för etablerandet av brottsofferjourer i Sverige, hur brottsofferstödet ser ut i en del andra länder, hur det förhåller sig med forskningen om brottsofferstöd i Sverige och andra länder för att slutligen avrundas med en kort beskrivning av bokens roll i detta sammanhang.

Bokens empiriska och teoretiska bas presenteras i nästa kapitel. Svensson skriver här om begrepp som organisationer, relationer, socialt kapital och identitet. Hon har även en genomgång av begreppet socialt arbete och en kort redogörelse av varför brottsofferjourerna skall förstås som organisationer för socialt arbete. Kapitlet avrundas med en genomgång av bokens empiriska underlag, som Svensson menar kan betecknas som en fallstudie. Fallet som studeras är mötet mellan stödperson och brottsoffer, och det sker genom olika former av berättelser som Svensson har tagit del av. Det gäller t.ex. telefonintervjuer med frivilliga eller anställda vid lokala brottsofferjourer i Sverige, verksamhetsberättelser från lokala brottsofferjourer, personliga intervjuer med 16 representanter för brottsofferjourerna och intervjuer med sex brottsoffer som varit utsatta för våld. Materialet innehåller också en vinjettstudie som gjort det möjligt att kvantitativt studera hur stödpersoner förhåller sig till olika framställningar av brottsoffer. 34 personer som är aktiva vid brottsofferjourer har besvarat formulär med korta historier som beskriver en person, en situation eller ett skeende.

Två av bokens kapitel fokuserar på brottsofferjouren som organisation, generellt och i det lokala sammanhanget. Svensson har en intressant beskrivning av organisationens identitet och av brottsofferjourernas förhållande till polisen, socialtjänsten och andra organisationer i samhället. Hon kategoriserar och beskriver också de olika former av engagemang som förekommer vid brottsofferjourer runt om i Sverige.

Boken innehåller också två kapitel som presenterar de centrala aktörernas roller. Ett kapitel som handlar om stödpersonerna och som innehåller en beskrivning av gruppens bakgrund, deras ideella insats och engagemang, och ett kapitel som beskriver brottsoffer så som de uppfattas och beskrivs utifrån att de är mål för brottsofferjourernas stödarbete. Beskrivningen bygger dels på andra studier om brottsoffer, dels på de berättelser om brottsoffer som finns i Svenssons eget material. Kapitlet har också en inledande genomgång av begreppet brottsoffer.

Ett mycket spännande kapitel är det som beskriver vad hjälpen och stödet består i mer specifikt, en beskrivning som byggs upp med flera citat från intervjuerna. Svensson finner att stöddinsatserna är av mycket varierande slag vid olika brottsofferjourer, men att det ändå finns centrala, gemensamma faktorer i

de insatser som görs. I kapitlet som följer presenteras beskrivningar av vad som sker när stödperson och brottsoffer möts i det specifika organisatoriska sammanhanget. Det handlar om hur kontakten skapas, hur mötena sker och hur relationer etableras och avslutas.

Boken avslutas med en sammanfattning av det som framkommit i studien och en diskussion av bokens centrala teman. Därefter presenterar författaren sina eftertankar, där hon reser några viktiga frågor för ett fortsatt kunskapsökande om brottsofferjourernas verksamhet i Sverige.

När jag nu ska försöka att betrakta bokens innehåll ur ett kritiskt perspektiv blir det lite svårare. Den huvudsakliga upplevelsen som infann sig under min läsning av boken och efter avslutad färd, var att jag på ett trevligt och lättillgängligt sätt hade fått ny kunskap om brottsofferjourernas verksamhet i Sverige och stödpersonernas insatser. Och det är ett resultat som jag känner mig nöjd med. Samtidigt finns det förstås problem i boken, och det största problemet är paradoxalt nog samtidigt dess styrka. Författaren intar ett sympatiskt perspektiv och kanske kunde hennes forskarblick ha varit mer kritisk och granskande. Exempelvis undrar jag om det inte finns exempel på problematiska relationer mellan stödperson och offer i studiens empiriska material? De berättelser som presenteras i boken är mestadels positiva, i den bemärkelsen att de har inneburit vinster antingen ur stödpersonens eller ur brottsoffrets perspektiv. Finns det inga motberättelser? Visserligen skriver Svensson i sina eftertankar att många frågor fortfarande är obesvarade, som t.ex. hur man ska vara för att vara en bra stödperson eller hur man ska hjälpa på bästa sätt. Men förhåller det sig helt enkelt så att kritiska berättelser inte finns i materialet, t.ex. brottsoffer som har upplevt att få mindre stöd än de hade förväntat, att de har fått en annan typ av stöd än de hade förväntat eller kanske upplevt att den stödpersonen de haft kontakt med har gjort "orimliga" tolkningar? Det behöver inte förhålla sig så, men som samhällsvetare undrar jag, som ju samhällsvetare ofta gör när en framställning av ett fenomen blir för positiv. Jag hade nog önskat att Svensson åtminstone hade reflekterat över karaktären i de berättelser hon tagit del av.

En annan sak som jag vill kommentera ur ett mer kritiskt perspektiv är författarens användning av begreppet möte. Det är ett centralt begrepp, eftersom boken ställer frågan vad som sker mellan brottsoffer och stödperson i deras möten. Men begreppet avgränsas aldrig, och Svensson för heller inget resonemang om begränsningarna i materialet i förhållande till syftet att studera vad som sker mellan parterna i mötet. Svensson skriver att kontakterna mellan offer och stödperson i huvudsak sker över telefon, och att det är vanligast med ett eller två samtal. Det är inte dessa telefonkontakter som Svensson haft tillgång till, men däremot berättelser om samtalen. Det är "good enough", men återigen hade jag åtminstone önskat

ett resonemang om karaktären av det material hon tagit del av, kombinerat med en diskussion av vad som krävs för att en kontakt ska kunna kallas ett möte.

På det stora hela är boken välskriven, mycket informativ och skriven på ett trevligt sätt. Den behandlar ett viktigt område och jag kan varmt rekommendera den.

Anita Rönneling

Københavns Universitet

Lene Kühle og Carl Lomholt (red): Straffens menneskelige ansigt? En antologi om etik, ret og religion i fængslet. Forlaget Anis, København 2006, 252 s.

Det er ikke mange bøger, som udgives på de nordiske sprog om fængsler og alle de spørgsmål, som er tilknyttet til livet i et fængsel. Derfor er det glædeligt at denne bog blev udgivet og tak for det! Man kan læse i bogens forord om, hvorfor den kommer: En konference fandt sted på Aarhus Universitet i maj 2005. Denne konference var et vendepunkt, da den var den første af sin art ved et teologisk fakultet i Danmark – til lykke med det!

Bogen indeholder artikler, som er de foredrag, der blev holdt på konferencen. Foredragsholdene var forskere og praktikere fra forskellige lande. De er bl.a. teologer, jurister, filosoffer og sociologer.

Det er mange etiske spørgsmål, som dukker op, når en afsoner en dom for sine handlinger. Ikke kun for personen selv, men også for andre og samfundet. Fangen mister den nære kontakt, som han har måske haft med sin familie, og ægtefælle og børn står alene med deres tanker og oplevelser osv. Og vi ved, at de fanger, som har en god kontakt, f. eks. med deres børn, bruger en stor del af deres energi på at tænke på og bekymre sig om dem og familien uden for fængslet. Hverdagskontakten er faktisk det liv som hver og en lever – vi lever i hverdagen. Indespærringen betyder, at fangen er afskåret fra den vanlige hverdag og har sin hverdag i fængselsverden, som ser helt anderledes ud end hverdagen uden for murene.

William Rentzmann siger i sin artikel, *Det etiske grundproblem*, at fængslet er et spejl af samfundet. Det er for så vidt sandt på én måde, men ikke en anden. Fængselslivet går sin vanlige gang som livet udenfor, og vi træffer alle slags mennesker i fængsler. Men fængselslivet giver også et forkert billede af livet, for friheden mangler. Selvom at fangens retssikkerhed er sikret, så har han tabt rettigheder (se s. 33 i Hans Gammeltoft-Hansens artikel: *Om fangens rettigheder*).

Rentzmann påpeger kirkens og religionens betydning i fængslerne. Det er meget flot, at de, der er chefer i kriminalforsorgen, anerkender kirkens betydning og virksomhed, for det er ikke altid, ledere viser forståelse for dette område. Kirken har altid vist særlig interesse for de frihedsberøvede. Og netop på den måde har

det været et spejl af kirkens virksomhed i samfundet. Rentzmann henviser til en undersøgelse, som har vist, at præsternes sjælesørgervirksomhed udgør 70 pct. af deres arbejde i fængslerne og 90 pct. i arresthusene. Det er ikke præsterne, som skal takke sig selv for det, men snarere skal man takke kirkens tradition og den særligt positive relation, den har til de indsatte.

Der er et meget vigtigt punkt, som Rentzmann påpeger, nemlig at befolkningen via massemedierne holder et vågent øje med, hvordan de straffuldbyrdende myndigheder gebærder sig. Han er klar over de etiske spørgsmål og grundproblemer, som altid diskuteres i relation til fængsler. Medierne i et demokratisk samfund kræver oplysninger om, hvad der foregår i fængsler, da indespærringen sætter følelser og tanker i gang, som har sin oprindelse i etik: I hvilken grad kan vi forsvare straffen ud fra etiske synspunkter? Statsmagten reagerer på lovbrydernes kriminelle opførsel. Friheden er en ret (næsten hellig), som et menneske har, og det er alvorligt, når den berøves én, der overtræder samfundets love. Statsmagtens formål er at forsvare landets borgere og at stoppe lovbyrdernes virksomhed. I demokratiske samfund anser vi, at statsmagten har fået sin magt fra folket, men lovbyrderen tiltager sig en ret, som han ikke har. Det er et etisk spørgsmål, hvad staten skal gøre med de frihedsberøvede i fængslerne. Og hvor meget mener samfundet, at det skal betale for det? Skal fængslerne kun være containere for mennesker eller nogle slags behandlingsinstitutter?

Det sidste punkt henleder vor opmærksomhed på Peters Scharff Smiths artikel, *Fængslet og forestillingen om det moralske hospital*. Han fokuserer på spørgsmålet om, i hvilken grad og på hvilken måde filosofien og teorien bag de kognitive behandlingsprogrammer adskiller sig fra tidligere tiders programmer. Målet var, at lovbyrderen skulle forlade fængslet udrustet med sociale færdigheder. Det var fastslået, at kriminalitetens årsager var sociale, og en positiv social indflydelse kunne ændre fangen. Troen på virkningen af rehabiliteringen forsvandt i 1970'erne bl.a. på grund af, at mange syntes, at ideologien var falsk, og at det billede, som den gav af fængselslivet, var forkert. Men pendulet svingede igen til rehabiliteringen omkring 1990. Grundspørgsmålet er, om det er muligt at rehabilitere fanger i fængsler. Ingen kan svare bestemt ja eller nej. Den nye kognitive behandling fokuserer på de kriminelles tankeprocesser og tager udgangspunkt i forestillingen om en fri vilje. Den bygger på differentiering og kategorisering af de kriminelle. Sigtet med behandlingen er etablering af selvforvaltning og selvkontrol. Selvom foredragsholderen ikke nævner det, så kan man sige, at det teologiske begreb *sekularisering* kommer til syne, når han siger, at den eneste væsentlige ideologiske forskel imellem den nye og den gamle behandling er, at religionen ingen rolle spiller i den førnævnte. Foredragsholderen mener også, at det er uklart, hvilket værdigrundlag og hvilken

moral de kognitive programmer bygger på. Måske kan man svare og sige, at værdierne og moralen ligger i det sekulariserede samfund, som i grunden bygges på bestemte religiøse principper – eller *kerneverdier* – som Nils Christie nævner i sin artikel, *Fængsel som språk*. I sin tvivl om den kognitive behandling mener P.S. Smith, at troen på behandlingen snarere udspringer af en psykologisk betinget selvretfærdiggørelse end en egentlig rationel overvejelse, som bygger på videnskabelige data. Det er vistnok rigtigt, at der i mange lande ikke findes sikre data, som fortæller, at de kognitive programmer afkriminaliserer nogen som helst. Det kan være vanskeligt at påvise en behandlingseffekt, men dog har nyere forskning vist, at det er muligt at påvirke lovovertrædere gennem behandling – kognitiv færdighedstræning. Der findes f. eks. data, som viser, at behandlingen har en vis effekt på tilbagefaldet. Hans mening er, at målet skulle være at forbedre fængselsmiljøet, ikke at kurere kriminelle. Man kan være enig med ham, hvad angår denne påstand. Det er meget vigtigt at være kritisk over for fængselssystemet. Dette system er meget specielt i nutidens velfærdssamfund. Fængsler er institutioner, som staten ejer og driver, og det er de eneste institutioner, som de fleste er enige om kan skade klienterne, og de står derfor i kontrast til de principper, velfærdsstaten sigter mod.

Professor Nils Christie er som profet. I sin artikel, *Fængsel som språk*, advarer han om faren for, at samfundet bliver ekstremt straffende. De, som arbejder i fængsler, ved, at de fleste indsatte er fattige eller er blevet opdraget under forfærdelige forhold og derfor på mange måder er opdragelsens offerlam. Politikernes ansvar i de nordiske velfærdsstater indebærer bl.a. at støtte fattige og disfunktionelle familier. Vanskelige sociale forhold kan i mange tilfælde være årsagen til antisocial opførsel – det er næsten som et logisk resultat, at én havner i fængsel, men ikke en anden. Ligesom tidligere understreger Christie straffen og pinen, som følger med. Fængsler findes for dem, som truer samfundets love, og selv om vi er enige om at bekæmpe kriminalitet, så må vi ikke glemme, at det er uhyre vanskeligt. Christie er skeptisk mod behandlingstanken og nævner den fare, det er, når de indsatte bliver pint i behandlingens navn – f. eks. når en, som ikke vil holde op med narkotikaforbrug, dømmes til narkotikabehandling af en 'drug court'. En ny behandlingsform løser ikke problemerne.

Ret og etik i straffuldbyrdelsen, er navnet på en interessant artikel af Hans Jørgen Engbo. Han citerer justitsministeren, som medmeldte, at regeringen ikke tolererede den grove kriminalitet, og at retsfølelsen krævede skærpelse af straffene. Han tolker justitsministerens ord således, at der ikke skal straffes for *at opnå resultater, men for at tilfredsstille retsfølelsen*. I denne forbindelse kan man forstå politikernes krav om, at belægningsprocenten i fængslerne skal presses op, så myndighederne kan fuldbyrde så mange domme som muligt. Dette skaber et

stort problem for fængselssystemet, ikke mindst for fangerne, f. eks. når celler, som er indrettet for én person, bliver dobbeltbelagt. Men også for de ansatte har overbelægningen betydning. Engbo synes, at det er et skizofrent strafferetspolitisk klima, som straffuldbyrdelsen befinder sig i. Kernen i hans artikel angår de hovedhensyn, som skal præge straffuldbyrdelsens indhold ud fra følgende hensyn: sikkerhedshensynet; værdighed og humanitet; proportionalitetshensyn, resocialisering; retshåndhævelse og til sidst normalitetshensyn. Han nævner andre hensyn, som spiller en vigtig rolle i fængselshverdag. Et af dem er det pønale hensyn, som er blevet stærkere i de senere år. Han siger, at fængslet og dets personale ikke skal tænke i pønale baner. I denne sammenhæng påpeger han tidlig løsladelse, som bygger på svage og diffuse kriterier. Dette, mener han, burde være anderledes – disse kriterier burde være skarpere. Det ses tydeligt, at han vil åbne en diskussion om den klassiske magtadskillelærelære, dvs. at domstolene udmåler straffen, og fængslerne fuldbyrder den. Ligesom her i Island er det i dag fængslerne, som bestemmer om tidlig løsladelse, ikke domstolene.

Vi lever i en multietnisk tid. Ja, vi lever i den tid, hvor respekt kræves for etniske grupper og religioner. Det følger *the global village*. Carl Lomholt skriver en fin artikel om *Din fremmede næste – Om de fremmedes retsstilling i det gamle Israel – og i nutidens Danmark*. Det er interessant, at fængselsstraf var ukendt som israelsk foranstaltning, mens den var ganske almindeligt hos Israels naboer. Retskonflikter blev ikke løst på den måde, som vi kender til i nutiden, dvs. med fængselsstraf. I stedet for lignede deres metoder nogenlunde nutidens mæglings- og konfliktløsninger. Lomholt undersøger fremmedlove i det Gamle testamente og påpeger, at ikke alle sigter på beskyttelse af de fremmede. Bestemmelserne er uensartede og strider mod hinanden. Han mener, at årsagen til dette må søges i politiske forhold. Den politiske situation var ligesom i nutiden brandfarlig. Udlændingepolitikken kunne ændres på en nat, og velkomne udlændinge fik pludseligt et mistænksomt sideblik. Lomholt nævner eksempler fra nutidens Danmark, og hvordan repræsentanter for myndighederne griber til fortvivlede midler, f.eks. at stresse fanger af anden etnisk oprindelse og at bygge særlige sikre afdelinger til dem – de bliver faktisk *udlændige* i fængslet! I danske fængsler er der proportionalt langt flere fremmede end i samfundet uden for murene. Det er et alvorligt faktum. Lomholt siger, at situationen i fængslerne ikke religiøst set er så modsætningsfuld, som man kunne tro – tværtimod er atmosfæren åben mellem kristne og muslimer.

Joakim Molander kritiserer i sin artikel *Straff och moral* kriminalpolitikken og retssystemet meget hårdt. Han mener, at det moralske og eksistentielle aspekt ved forbydelser har forsvundet i det moderne retssamfund. Det er utilitarismen, som har sejret, og man vurderer forbydelser som sygdomme, der kan behandles. Forbryderen

regnes som umyndig og ikke en myndig og moralsk skikkelse. Kriminalpræventive metoder bygger på afskrækkelse, indespærring og behandling, men spørgsmålet om moralsk skyld mangler. Molander påstår, at det findes en stærk tilbøjelighed til at sammenblande kristen tænkning om straffen som normal reaktion med det, som er helt fremmed for kristen etik, nemlig at målet med straffen ifølge den dominerende kriminalpolitik er at afskrække fra forbrydelse. Mennesket tager moralske beslutninger hver dag – det er et moralsk *being*. Det ved, hvad er godt, og hvad er ondt – både bevidst og ubevidst – samfundet er bygget op af moralske mennesker. Derfor bør man forstå en straf som en moralsk reaktion, som har bestemte konsekvenser. Når retssystemet samt straffesystemet ikke tager hensyn til den moralske synsvinkel i straffen, så sidder forbryderen alene med sin skyld og får ingen muligheder til at undersøge sin betænkelige opførsel. Han foreslår, at domstolene til en vis grad tager mere hensyn til følelser hos de anklagede: giver dem mulighed for at udtrykke deres følelser. Til sidst stiller han forslag om, at dagens rettergang ændrer sig i den retning. Forståelig er han meget tilfreds med nutidens mæglings- og konfliktløsninger – det er metoder, som giver forbryderen en chance for at ransage sin gerning, og åbner for muligheden for at træffe offeret.

Straff og soning er overskriften på Paul Leer-Salvesens artikel. Han har undersøgt præsternes gudebillede og mener, at det har ændret sig, da det som al teologi er kontekstuel (teologien – også kirken – påvirkes af ændringer i samfundet, kulturstrømme, idébevægelser osv.) De har forladt teorierne om den gengældende gud, som straffer, og læner sig op ad den barmhjertige gud. Det påvirker sikkert synet på straf som hævn og gengældelse, som gør plads for bod og opgør. Det følger heraf, at gerningsmanden og hans livshistorie sættes i fokus; gerningsmanden som *et menneske*, uanset hvad han har gjort, og P. Leer-Salvesen understreger, at retfærdigheden må udfyldes med barmhjertighed og tilgivelse. I denne sammenhæng sammenligner han den barmhjertige dommer og den gengældende dommer. Den førstnævnte bidrager mere til forsoningen, som er et vigtigt punkt hos Salvesen.

Elmo Due skriver om *straffens vision* og mener, at den religiøse opfattelse af straffen ikke er brugelig i nutidens samfund. Han gennemgår det tidligere forhold mellem religion og straffetænkning, hvor forholdet var meget tæt (Philadelphia-modellet) – mange fængsler havde f. eks. grundform som kirke. Fængslerne var en slags klostre for lovovertrædere med den vision, at det gamle menneske skulle dø og et nyt menneske opstå. I 1800-tallet blev fængslerne forvandlet til *et moralsk hospital*, men den tanke findes ikke længere. Due mener at mange af præsterne blev „*af-fortryllet*“ (*sekulariseret*), dvs. at de blev betragtet som en blanding af psykologer og socialrådgivere. Det er faktisk sådan, at mange fængselspræster tror, at de endnu betragtes på denne måde. Due mener, at nogle afgørende træk i den oprindelige vision er rekon-

strueret i konfliktmæglingen. Fængslerne har en spændende mulighed i vort sekulære samfund ved at iværksætte konfliktmægling mellem gerningsmand og offer.

Sidste delen af bogen handler om religionerne i fængslet. Der er artikler om *Kristen-muslimsk dialog i fængslet*, af Lissi Rasmussen; *Muslimere i fængsler*, af Muzammil Quraishi; *Religion i danske fængsler*, af Lene Kühle; *Flerreligiøsitet i norske fængsler*, af Inger Furseth, og i slutningen en indgribende artikel om: *Kristen tro bak russiske fængselsmurer*, af Ingjerd Kvarme.

Bogen klarlægger udmærket de hovedemner, som diskuteres om etik og fængsel, samfundets ansvar og straffepolitik. Den bringer alle, som bryder sig om fængsler, til at reflektere over det eksisterende system og alle de gråzoner, som findes. Der vil altid være konflikter om fængsler i samfundet, og derfor er denne bog god læsning for alle, der er interesseret i dette dunkle system.

Hreinn S. Hákonarson,
Fængselspræst i Island

Gabry Vanderveen: Interpreting Fear, Crime, Risk and Unsafety. Conceptualisation and Measurement. Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2006. 422 sider. ISBN: 90 5454 660 3.

Det er fullt mulig å skrive to ulike omtaler av denne boken. Den ene kunne legge vekt på spørsmål som: Hvorfor undersøke frykt for kriminalitet? Hvem er det som har etterspurt og finansiert slik forskning? Når, hvor og hvorfor begynte man å ta opp dette spørsmålet til forskningsmessig belysning? Hvordan brukes slike undersøkelser i kriminalpolitisk debatt, politikktutforming og den offentlige meningsdannelsen? Det finnes atskillig stoff om disse spørsmålene i boken, som derved også gir er godt internasjonalt overblikk over forskning med sikte på å belyse frykt for kriminalitet. Selv om jeg også finner dette stoffet verdifullt og interessant, vil jeg bare omtale bokens hovedtema: Hva blir undersøkt i undersøkelser av frykt for kriminalitet? Er det mulig å undersøke frykt for kriminalitet? Hvordan bør man da gå fram? Forfatteren drøfter altså grunnleggende metodespørsmål, begrepsfesting og operasjonalisering, som man står overfor i slike undersøkelser.

Jeg vil tro at alle som har arbeidet forskningsmessig med frykt for kriminalitet, vil være enig med Vanderveen i at 'frykt for kriminalitet' dekker en rekke forskjellige fenomener, som bare delvis er beslektet med hverandre: Frykt for å gå alene ut (om kvelden) i eget boligområde, i en nærliggende park, i et bysentrum; frykt for å bli utsatt for fysisk vold eller seksuelt preget vold av en fremmed; frykt for å bli utsatt for boliginnbrudd mens man er hjemme eller borte; frykt for å bli utsatt for vold fra familiemedlem eller annen nærstående, frykt for å bli utsatt i fritiden

eller mens man er på jobb, for å nevne noen muligheter. Disse komplikasjonene skyldes at 'kriminalitet' er et ytterst sammensatt fenomen, enten man tenker på handlinger som begrepet kan dekke, på mulige gjerningspersoner eller steder/situasjoner frykt kan være knyttet til. Dessuten: Hva ligger i begrepet 'frykt'? Mener man den 'utrygghet' som folk kan føle i forhold til de nevnte fenomenene, den objektive 'risiko' som gjør seg gjeldende, eller den opplevde? Er folk rammet av 'frykt' dersom de av og til tenker på at de kan bli utsatt for kriminalitet, eller kan man bare betegne tilstanden som 'frykt' når den gir konkret utslag i folks liv, ved at de for eksempel lar være å gå ut? Vanderveen gir grundige og innsiktfulle drøftinger av en rekke slike uomgjengelige problemer, og konklusjonen blir rimeligvis at man ikke kan komme utenom å velge hvilke fenomener man vil undersøke. Og i forlengelsen av dette valget følger at det man kan si noe om, de konklusjoner man trekker, vil være begrenset av det man har valgt å undersøke. Generelle utsagn om 'frykt for kriminalitet' er ikke mye verdt.

Når man har valgt fenomen(er) som skal undersøkes, melder operasjonaliseringsproblemen seg, hvis data skal samles ved en eller annen type survey. Fordi 'frykt for kriminalitet' er et meget komplekst fenomen, som både kan ha konsekvenser for folks livskvalitet og være politisk relevant, fraråder Vanderveen at man nøyer seg med å undersøke bare ett delaspekt, slik praksis ofte er, dersom man fortsetter å bruke begrepet 'frykt for kriminalitet', noe Vanderveen gjør. Forfatterens materiale viser at så vel reliabilitet som begrepsvaliditet lett blir for dårlig i slike opplegg, og Vanderveen foreslår retningslinjer for å utvikle måleinstrumenter som kan gi bedre reliabilitet og validitet. Det første rådet er å begrense utvalgets størrelse og i stedet bruke penger og tid til å måle flere aspekter/ fenomener. For det andre bør det minst brukes tre spørsmål (operasjonaliseringer) for hvert fenomen som undersøkes for å oppnå tilstrekkelig begrepsvaliditet og reliabilitet. I tillegg foreslås det to mulige strategier. Den ene er å benytte et opplegg (et tradisjonelt opplegg) der følgende fem aspekter måles: frykt for andres viktimisering, frykt for egen viktimisering, hvor alvorlige konsekvenser som fryktes, hvor stor risiko som blir opplevd samt opplevelse av trygghet om natten. Svarene bør være av Likert-type. Det andre forslaget til opplegg er mer rettet mot holdninger til trygghet og kriminalitet. Det bygger på (Osgoods idé) at tre aspekter ved et begreps mening kan måles, slik at meningsaspektene kan "plottes" i et tredimensjonalt rom. Ulike begreps mening måles i forhold til hverandre ved såkalte semantiske differanser langs de tre dimensjonene. Et slik opplegg er utviklet og forsøkt av Vanderveen. Det kan brukes til å belyse spørsmål som: Er utrygghet det motsatte av trygghet? Er begreper som fare, utrygghet og usikkerhet i alle henseender beslektet? Er folk like negative til fare som til utrygghet? Har folk samme holdning til risiko som til fare? Oppfattes kriminalitet, vold og voldtekt likt? Og det kan brukes til å under-

søke hvor vidt befolkningsgrupper (kvinner og menn) vurderer ulike typer av fare, kriminalitet eller trygghet (u)likt. Metoden åpner utvilsomt for andre muligheter enn det tradisjonelle opplegget, men resultatene vil bli preget av hvilke begreper, adjektiver og holdningsskalaer som inkluderes. Her gjenstår det en del utviklingsarbeid for de som behersker statistisk metode, og liker slike utfordringer.

Vanderveens bok vil være ei nyttig metodebok for alle som ønsker å undersøke frykt for kriminalitet, forutsatt at man kan leve med mange faglig vanskelige valg. Teksten kan være noe kompleks å finne ut av, med mange temaer nøstet inn i hverandre. Til gjengjeld er omfanget av det som tas opp, stort og viktig.

Leif Petter Olaussen

Institutt for kriminologi og retts sosiologi

Peter B.E. Hill: The Japanese Mafia. Yakuza, Law, and the State. Norfolk: Oxford University press (2006). 323s.

Boken är inte enbart en förhållandevis lättläst introduktion till den japanska organiserade brottslighet som går under namnet Yakuza. Peter Hill diskuterar nämligen även principiella problem med att såväl definiera organiserad brottslighet som att lagstiftningsvägen motarbeta organiserad brottslighet i allmänhet. Även i Japan föreligger stora svårigheter att motverka en kriminell verksamhet som stundtals är väl sammanflätad med affärsverksamhet inom lagens råmärken. Dock finns det anledning att ställa sig undrande till vissa av författarens uppgifter om den organiserade brottslighetens omfattning. Det gäller bland annat de olika kriminella organisationernas inkomster. Det handlar om stora belopp och hans uppgifter är huvudsakligen baserade på uppskattningar gjorda av den japanska polisen. Detsamma gäller uppgifter om antalet medlemmar i de olika grenarna av Yakuzan. Tillförlitligheten i dessa har läsaren ingen möjlighet att kontrollera. Därmed bli det svårt att bedöma om de olika strategierna mot den organiserade brottsligheten varit framgångsrik eller ej. Därtill betonar Hill alltför starkt att Yakuzans beskyddarverksamhet antingen beror på att staten nekar ge skydd eller att den inte kunnat erbjuda det skydd som "skyddskonsumenten" efterfrågat; det skulle med andra ord handla om ett skyddsunderskott från statens sida. Men det kan ju mycket väl vara så att vissa personer påtvingas ett "beskydd" trots att det inte finns annat motiv till detta skydd än beskyddarens behov att erhålla pengar.

Janne Flyghed

Kriminologiska institutionen

Torfinn Langelid og Terje Manger (red.): Læring bak murene – Fængselsundervisningen i Norge. Fagbokforlaget 2005, 240 sider.

Ved behandlingen af finansloven for 1998 i Stortinget i Norge besluttedes det at bede regeringen iværksætte en forskningsbaseret evaluering af fængselsundervisningen i de norske fængsler. Denne blev iværksat af Statens Uddanningskontor i Hordaland (fra 2003 Fylkesmannen i Hordaland), og der blev givet bevillinger til flere forskningsmiljøer i 2002-2003. Herefter blev en række anbefalinger drøftet mellem forskere og medarbejdere i kriminalomsorgen for at blive videregivet til politikerne.

I denne bog er hele dette forløb beskrevet, anbefalingerne omtalt, og en række spændende emner, der er indgået forskningen, afrapporteret i artikelform. I det væsentligste beskrives de indsattes baggrund, bestemmende faktorer for deres muligheder for at forberede sig til livet efter afsoning, og den viden, forskerne har samlet gennem evalueringen. Det er både spændende og lærerig læsning, som kan anbefales. Bogen er velredigeret og har en god oversigts- og sammenhængsskabende indledning om fængselsundervisningen i historisk perspektiv. Herudover behandles temaer som behov for ”mestring”, selvforvaltning hos fangerne, eksamen eller ”sysselsætning”, elevperspektiver, undervisningstilbud til kvinder og til minoritetsgrupper og undervisning som forberedelse til løsladelse.

Hvad sker der, når man første gang for alvor laver en forskningsbaseret evaluering af et område? Ja, der kan ske en af mindst to ting. Enten får man bekræftet, at det arbejde, der sker på området, stemmer overens med de behov og de målsætninger, der er for området. Eller også opdager man, at det, man gør i praksis, slet ikke stemmer overens med de indsattes behov.

I Norge skete det sidste. Evalueringen dokumenterede en lang række forhold, som man kun havde vage forestillinger om, og at der ikke var en behovsmæssig dækning for den praksis, der var valgt.

I de norske fængsler har man lagt sig meget efter, at de fleste af de indsatte har ret til både primær og sekundær skoleuddannelse. En meget stor del af undervisningen i fængslerne var således rettet mod den videregående oplæring – det vil sige de gymnasiale uddannelser. Cirka 55% af elevpladserne er rettet mod dette niveau. Grundkursus i mekaniske fag udgør 19% af elevpladserne.

Evalueringen viser,

- at mere end 10% af de indsatte under 25 år ikke har fuldført grundskolen,
- at 65% af de indsatte under 25 år ikke har nogen form for videregående oplæring
- at næsten 27% af de indsatte har læse- og skrivevanskeligheder, og
- at næsten halvdelen af de indsatte selv siger, at de til en vis grad har regne- og matematikvanskeligheder.

Evalueringen viste således, at der var et stort behov for erhvervsuddannelse og basale færdigheder, og ikke for videregående oplæring.

I Norge arbejder man efter importmodellen – Justitsdepartementet importerer undervisningen fra Undervisningsdepartementet med mellemkomst af Fylkesmannen i Hordaland. (I modsætning til fx Danmark, hvor fængslerne i overvejende grad selv ansætter lærerne.) Fylkesmannen har hovedsageligt entereret med lærere fra videregående skoler til at stå for undervisningen i de norske fængsler.

Evalueringen har ført til, at der er lavet en stortingsmelding, St.meld. nr. 27 om oplæringen indenfor kriminalomsorgen – ”Enda en Vår”. Denne blev fremsat i april 2005 og affødte en gennemgribende diskussion af fængselsundervisningen i Norge.

Interessant nok er den samme bevægelse sat i gang i England, hvor der er udsendt en greenbok fra Department for Education and Skills i London: ”Reducing Re-Offending through Skills and Employment”, som peger på nødvendigheden af blandt andet sammentænkning af erhvervstræning og undervisning. Her ventes nyt ved årsskiftet. I Danmark er der sammen med de øvrige nordiske lande taget initiativ til en fælles undersøgelse af de indsattes uddannelsesmæssige baggrund og behov for uddannelse. Denne undersøgelse ventes afsluttet i 2008.

Jens Frederik Skovsgaard Kragholm
Kriminalforsorgen

Antony Duff, Lindsay Farmer, Sandra Marshall og Victor Tadros (udg.): The Trial on Trial. Vol. 1: Truth and Due Process. Vol. 2: Judgment and Calling to Account. Hart Publishing. Oxford og Portland, Oregon 2004 og 2006. ISBN 1-84113-442-2 samt 13. 978-1-84113-542-7 og 10: 1-84113-542-9. 207 + 263 pp.

De 24 bidrag i dette værk, af hvilke jeg kun har mulighed for at behandle enkelte nærmere, har det ambitiøse formål at give en normativ fremstilling af retssagens, først og fremmest straffesagens funktion i et demokratisk samfund. Værket forventes udvidet med et tredje bind i 2007, hvor de fire udgivere vil fremsætte deres egen teori. Udgiverne er alle skotske, og det synes som om de workshops, som ligger til grund for publikationen, har fundet sted i Skotland, men bidragsyderne kommer fra flere forskellige lande. Hvad der gør værket særlig interessant for den ikke-angelsaksiske læser, hvis eget retssystem ikke er common law og den britisk-amerikanske proces med parternes herredømme over sagen, den passive dommer og den vidtgående anvendelse af nævninger, er, at flere vægtige bidrag kommer fra tyske forfattere – Heike Jung, Tatjana Hörnle og veteranen Thomas Weigend – og en enkelt hollænder, Bert van Roermund, ligesom også de angelsaksiske

forfattere i ikke ringe grad har blikket rettet imod det europæiske kontinent med den stærkere dommerrolle.

En baggrund for værket er de mange både gennemførte og planlagte reformer af strafferetsplejen; bl.a. foreslås med henblik på fremskyndelse af de mest tidkrævende sager udarbejdelse af tidtabeller på et tidligt stadium af sagen og en mere aktivt intervenerende rolle for dommeren under hele sagen. Hertil kommer den paradoksale tilstand, at den stadig mere forfinede retsbeskyttelse af den tiltalte, herunder den voksende betydning af EMRK med dens krav om retfærdig rettergang, ses jævnsides med, at fuldstændige processer bliver stadig sjældnere som allerede påpeget i de fire udgiveres indledningskapitel. Kommissionsbetænkninger foreslår sågar adgang til oplysning om tiltaltes forstraffe for nævningerne inden skyldspørgsmålets afgørelse og en indskrænkning af *ne bis in idem* grundsætningen – mere hellige køer er det vanskeligt at forestille sig.

Flere forfattere udviser en forfriskende åbenhed og mangel på respekt over for de potentielt uheldige sider af advokaternes herredømme over sagerne. Forfattere, bl.a. William Pizzi, hvis hovedværk *Trials without Truth* (1999) desværre aldrig er blevet anmeldt i NTfK, og D. Luban: *Lawyers and Justice. An Ethical Study* (1988) citeres for, at advokater kan forvrænge sagens udfald, og at partsprocessen er et fribrev for advokater til at trampe på sandhed og moral (citeret i Jenny McEwan: *Ritual, Fairness and Truth*). John D. Jackson citerer en forfatter, der udtaler, at de fleste videnskabsmænd betragter retsvæsenet, som mennesker ser på slanger, med lige dele rædselsslagen fascination og moralsk afsky. Mange undersøgelser fremhæver den næsten grusomme behandling af vidner, herunder børnevidner i sædelighedssager. Paul Roberts tilføjer, at ligesom systemet ikke bør tvinge politimænd til at deltage i nedværdigende eller overvættede efterforskning, bør advokater ikke tvinges af systemet til at fremføre uetiske argumenter eller tage tilflugt til en umoralsk processtrategi, "even defence lawyers are people too!". Måske er løsningen en mere håndfast procesledelse og indskriden fra dommerens side mod misbrug. Også danske dommere iagttager en mere aggressiv forsvarerstil, i hvert fald i visse saggrupper - så har jeg vist ikke sagt for meget!

Sherman J. Clarks bidrag med den sigende titel 'Who do you Think you Are?' nævner som en af de ideologiske begrundelser for den amerikanske Højesterets krav om fairness i straffesagen den etiske modvilje mod at skyde en mand i ryggen. "It is a Gary Cooper, John Wayne, 'look them in the eye' ethic." Det er nyt at se de store westernhelte som symbolsk personificering af retlige idealer, men der er noget om det.

Nævningeinstitutionen nævnes af flere forfattere. Den for danske meget fremmede "jury nullification", at nævningerne frifinder den skyldige på grund af

modvilje mod den relevante straffelov eller samfundsmagten, behandles af Matt Matravers med sympati for fænomenet, idet juryen skal legemliggøre det lokale samfunds normer og kun domfælde, når disse normer overtrædes og den tiltalte "fortjener" straf. Et ekstremt eksempel er den amerikanske professor Paul Butler, som opfordrer sorte nævninger til at beskytte deres egne mod at komme i fængsel for ikke-voldelige forbrydelser ved at frifinde konsekvent; hans egen hudfarve er vist ingen hemmelighed.

Markus Dirk Dubber, amerikaner, begrundet juryen med kravet om empati mellem de styrende og de styrede. Både tiltalte og offeret har ret til en repræsentativ jury, og han tager det for så vidt logiske skridt at ville give den tiltalte en vidtgående ret til at medvirke ved juryens udtagelse, ja endog til at kræve dommeren udskiftet. I en afsluttende fodnote kalder han de tyske domsmænd "irrelevant at best, and hypocritical at worst", et sjældent eksempel i dette ellers fordomsfri værk på enøjet fordømmelse af et fremmed retssystem.

Mike Redmayne behandler nævningereformer, som vi jo også kender til i dansk teori og senest lovgivning. Modsat Dubber forkaster han tanken om, at tiltalte har krav på jury, og anerkender kun de domstols- og samfundsorienterede argumenter for denne. Et godt argument for juryen er, at retsstandarder bør svare til den lokale befolknings opfattelse, f.eks. om, hvorvidt en bestemt adfærd er "dishonest" (hertil vil en dansk dommer replicere, at gode domsmænd så vel som nævninger kan sikre, at den almindelige retsopfattelse afspejles i dommen). Meget realistisk argumenterer han imod jury i meget langvarige sager; måneders tjeneste i en enkelt sag er for meget at kræve, og kun arbejdsløse eller pensionister vil her komme i betragtning. Her har Danmark forlængst taget den fornuftige beslutning af fjerne de store økonomiske straffesager fra nævningebehandling, tænk hvis Tvind-sagen eller Brixtofte-sagen skulle have været ført for nævninger! Forf. tager livtag med det intrikate problem om nævningeudtagelse i raceblandede samfund og vælger den rigtige løsning at kræve repræsentativitet generelt, men ikke manipulation i den enkelte sag; opstår der – et praktisk eksempel – spørgsmål om en typisk koreaners reaktion på at se sin myrdede datters lig, er løsningen ikke en koreansk nævning, men et ekspertvidne.

Tatjana Hörnle fremdrager spørgsmålet om, hvorvidt hensynet til demokratiet kræver lægdommere, og besvarer spørgsmålet benægtende. I det 19. århundrede var den praktiske virkelighed kongens dommere, som var under stærkt regeringspres, hvorfor lægdommere var en oplagt liberal reform, men dommernes voksende uafhængighed fjerner dette behov. Valg af dommere som i De forenede Stater svækker uafhængigheden, særlig når valgdagen nærmer sig. Folket styrer ikke retten, fordi nogle få uuddannede dommere medvirker i konkrete sager. Lægdommere kan have indflydelse på retsudviklingen, men kvaliteten kan komme i

fare. Hensyntagen til lokale værdier eller særlige samfundsgruppers værdier er betænkelig, idet centrale værdier som kønnenes ligestilling og religionernes ligeværd, også ateisme eller religiøs indifferentisme, aldrig må kunne drages i tvivl under påberåbelse af lokale værdier. Den eneste begrundelse for lægdommere, forf. anerkender uden forbehold, er, at de tvinger jurister til at tale og argumentere, så lægmænd, også den tiltalte, forstår os, et argument jeg tiltræder. Hun konkluderer, at lægdommere mest har symbolsk betydning.

Lawrence Douglas behandler det meget spændende spørgsmål om, hvorvidt de store historiske processer kan have en særlig didaktisk værdi udover den enkelte sag, og om konkret retfærdighed og historisk opdragelsesværdi kan forenes. Han er klar over problemet, at loven virker som et skohorn, der tvinger historien ned i stramme juridiske kategorier, og at de angelsaksiske strenge evidenceregler kan svække sagens værdi som historisk lærestykke, når ikke alle relevante beviser kan fremlægges. Derimod afviser han syndebukargumentet med det oplagt rigtige modargument, at sagerne dog retter sig imod de skyldige, også selvom ikke alle skyldige inddrages. Sluttelig anfører han to overbevisende eksempler på store processers nytte ud over den enkelte sag. Eichmann-sagen blev en overbevisende "succès", paradoksalt også fordi Eichmann selv var en lydige tiltalt, der medvirkede uden protest, f.eks. – et stort symbolsk øjeblik – da han rejste sig for de jødiske dommere ved første retsmøde. Medens tyskere i 1950'erne forkastede Nürnberg-processen som sejrherrejustits, er tyske jurister nu i spidsen for bestræbelserne på at definere angrebskrig som en forbrydelse. Med forf.s fine afsluttende formulering: "Just as the didactic trial must struggle to do justice to history, history also takes time to do justice to the trial."

Thomas Weigend gennemgår de mange forenklingsformer, bl.a. den nyeste franske plaider coupable med dens mulighed for, at tiltalte i sager med en straffesamme under 5 år kan foreslå straffen selv! Han gør den rammende iagttagelse, at EMRK nok sikrer retfærdig rettergang, men ikke skaber krav om en formel proces. Han slår også et slag for indførelse af undersøgelsesdommersystemet i større og bestridte sager, således at domsforhandlingen kan indskrænkes til kontrol af det allerede ved undersøgelsesdommerens arbejde fremkomne.

Et til tider morsomt bidrag er Jacqueline Hodgsons sammenligning af, hvad man kan kalde retskulturen i England og Frankrig, helt ned til retssalens arkitektur og de medvirkendes påklædning. En god pointe er, at i det franske og dermed kontinentale system taler den tiltalte langt mere end i England, hvor advokaterne fører hele ordet. Et godt eksempel på, hvad man kunne kalde umyndiggørelsen af den tiltalte i det engelske system, er, at når dommeren spurgte den tiltalte, om hun forstod sigtelsen, vendte hun sig til sin advokat, og først da denne havde "mouthed" ja, gentog hun selv "ja".

Igennem hele værket går som en rød tråd spørsmålet om, hvad sandhed er, og hvilken rolle sandhed spiller i processen, særlig straffesagen. Richard Nobles og David Schiff behandler i det afsluttende bidrag problemet i relation til appellen. I et system som det danske er appellen intet teoretisk problem, idet appelsagen begynder forfra (at det kan være et samfundsmæssigt spild og dermed et praktisk problem, er en anden historie), men i England, hvor førsteinstans i de større sager er et nævningeting, og hvor appelretten har en begrænset adgang til at tilsidesætte en fældende dom også efter bedømmelse af beviserne, er situationen mere speget. Det valgte eksempel er Sally Clark-sagen om en moders påståede drab på hendes egne børn, hvor domfældelsen omstødtes, da det viste sig, at en eksperterklæring ikke havde været tilgængelig for forsvarer. Omvendt lå det i luften, at havde erklæringen været fremlagt i første instans, ville domfældelse nok være sket alligevel. Forf.s løsning, som formentlig er rigtig, er, at jura ikke eller ikke kun er et spørgsmål om sandhed, men også om rettigheder.

Et rigtfacetteret og rigtdokumenteret værk, som fortjener læsere blandt alle, der har teoretisk, praktisk og måske især retspolitisk interesse i retssagens intrikate problemer.

Peter Garde

Hillerød kriminalret

Jesper Rydberg: Retsfølelsen. En bog om straf og etik. Roskilde Universitetsforlag, 2006 (130 sider).

Retsfølelsen er en liten bok som tar for seg store spørsmål. Den gjør det i populær form og er en lettilgjengelig bok.

Grunnspørsmålet er om det er forsvarlig og klokt å vektlegge folks rettsfølelse i den grad som politikere og andre gjør når det gjelder spørsmål om straff og straffnivå. Politikere har de senere år hatt en tendens til å trekke frem folks rettsfølelse når de ønsker strengere straffer eller en økning i strafferammene. Rydberg spør om dette er klokt og hva folks rettsfølelse bygger på og reflekterer. Noe av bokens kvaliteter ligger i at den gir oss en ryddig presentasjon av den empiriske forskningen når det gjelder spørsmålene omkring rettsfølelsen. Den er et oppgjør med en rekke av mytene omkring hva folk mener om straff og hvilke følelser de har vedrørende straff.

Boken rydder også i en rekke forestillinger som i dag nærmest tas for gitt. Er rettferdige straffer det samme som befolkningens straffeønsker? Ønsker folk strengere straff? Er det etisk forsvarlig å følge folks rettsfølelse som rettesnor for domsavsigelser?

Boken tar for seg en rekke spørsmål som: hvilken kunnskap befolkningen har om straffens strenghet og innhold? Hva kunnskapen bygger på? Hvordan befolkningens rettsfølelse påvirkes og medias rolle?

Retsfølelsen er en meget nyttig og viktig bok. Spørsmålene behandles på en edrulig og lettfattelig måte bygget på empiri og kunnskap, fremfor synsing og følerier som mange burde lære av.

Boken henvender seg til et bredt publikum. Den burde særlig leses av populistiske politikere og mediafolk. Av en eller annen grunn så jeg stadig for meg Carl I. Hagen, leder av det populistiske høyrepartiet Fremskrittspartiet, når jeg leste denne boken. Mange, særlig på høyresiden, har i lang tid presset frem krav om stadig strengere straffer ut fra en argumentasjon om at dette representerer folks rettsfølelse. Ethvert motargument har kunnet avfeies med at dette strider mot folks rettsfølelse og dermed er antidemokratisk. Rydbergs bok gir oss gode argumenter til å svare denne retorikken med og til å tvile på verdien av rettsfølelsen som rettesnor for kriminalpolitikken.

Samtidig er jeg sikker på at kyniske politikere i liten grad tar hensyn til Rydbergs argumenter. Han påpeker selv at forskningen viser at vi stort sett er enige med forskere som underbygger våre egne meninger og stempler de som sier noe annet som mindre pålitelige. For oss andre, som følger Rydbergs argumentasjon, har han levert et viktig og ikke minst nyttig skrift.

Paul Larsson

Politihøjskolen i Oslo